

Zlató pa sir.

(Dalje.)

Zeblo me je, pa ognja nisem zapazil; tudi kosila, na gorah tako potrebnega, nisem mogel ovohati. Čudno se mi je zdelo, da Čuk, ki sicer tako skerbí za potrebe svojega obilnega trebuha, ravno danes novo kosilsko postavo vpeljuje. Moje skerbno pregledovanje vseh sviselnih kotov iz Čuka še besede ni izvleklo; ko pa iz torbe kruh in klobašo vzamem, me blagi mož prav lepo prosi, naj nekaj časa tešč ostanem. Bil je četertek in ker v serpanu ni četertkovih postov, me tedaj Čuk iz lastne oblasti skuša danes ulačniti, kakor me je včeraj stari lovec užejal. Vzame mi torbo iz rok, jo verže čez pleča in s krampom v roci koraka molčé navkreber; jaz sem pa zastonj za njim dokazoval, kako bi se prileglo želodcu, če bi se mi privolilo kaj vgrizniti. Bolj ko sem dokazoval, bolj sem bil lačen. Nisem vedel, ali bi dvomil nad Čukovo pametjo ali poštenostjo, reči pa moram, da v poštenost njegovo sem vedno zaupal.

Ko sva dokaj časa popotovala, in sem čedalje bolj čutil potrebo jedí in počitka, se Čuk vendar ustavi. Sede na trohljen štor in tako spregovori: „Ze davno sem vas želel v goro peljati, da bi vidili, kako se ruda koplje, in bi mi pomagali z dobrim svetom in drugo rečjó. Vi ste se mnogo učili, jaz sem pa zarobljen kmet; moram se žuliti in potiti, in komaj na vsake kvatre prigriznem košček domačega kruha. Obogateti moram, ako hočem živeti in kaj veljati. Danes mi pa vi pomagajte k boljšemu kruhu, saj znate, da sem prijatelj z vami, posebno pa z vašim očetom. Le nekaj besed bote rekli, in oba bova obogatela“.

Za temi besedami potegne Čuk iz bisage kup cunj, in iz njih razvije stare černe bukve, na katerih platnicah so se svetili zmazki vsake boje. S sveto grozo in bliščečih očí mi jih podá, pogled v mé upiraje. Odprem knjigo in, kaj čuda! v rokah imam staro Ili-jado. Kjer sem odperl, začnem glasno brati. Čuku se veselja zasveti obraz; glas malo spremenim, in Čuk gleda plašno okoli sebe pod vse kamnja in germe; ko pa celó roko povzdignem, se mož strese, ter jecljaje prosi, naj jenjam brati.

„Prodaj mi te bukve“, mu rečem.

„Za nobene dnarje ne“, mi odgovori, „raji dam hišo in zeljnik“.

„Ali misliš, da so kaj posebnega“?

„Ne žalite me z norčevanjem, kakor drugi; saj dobro veste, kaj v bukvah stoji in koliko so vredne“, me Čuk zaverne z milo besedo in prosečim pogledom. Pa vzame mi bukve iz rok, jih varno zavije v nekaj razcunjenih rut, jih potlači v bisago in nadaljuje:

„Pred veliko leti so rajniki oče gorski mah v Ljubljano peljali: drag je bil takrat, in samo srebro so zanj potegnili. Ker so bili pervikrat v Ljubljani, so hodili po terghih in ulicah, in so ogledovali grajsine in ulice, zato so pa tudi potlej veliko vedili od Ljubljane povedati in so rekli, da je Ljubljana veliko lepša kakor Radoljica. Ko pridejo zvečer nazaj v kerčmo, se k njim usede neki mož, ki je dalj časa hodil za njimi. Imel je dolgo černo suktnjo, dolgo brado s posukano dlako, lasé dolge, tudi posukane, in ni znal tako lepo slovenski govoriti, kakor mi Bohinjci. Oče so šteli, da je bil mož iz jutrove dežele. Ta mož je očetu razkladal mnoge reči, in toliko čudnega je vedil od sveta povedati, da bi mu oče ne bili verjeli, ako ne bi bil prišel tako daleč. Veliko je tudi pravil o dragih rudah, o škratih, urokih in čaravnicah; prav pametno je govoril, in oče so poterdili vse njegove besede. Ko mu pa oče povedó, da so Bohinjec, jim je povedal, da je v Bohinju (ravno pod Triglavom je djal) neizmerno veliko zlata, in močno se je čudil mož iz jutrove dežele, ko mu oče povejo, da pri nas nihče ne koplje zlate rude. Na to jim je pa te bukve pokazal in rekel, da se po njih spozná, kje in kakó globoko zlata ruda leží, in kako je bogata, da se ž njimi tri milje globoko v zemljo vidi, da se ž njimi zasledijo čaravnice, da se more ž njimi rogati priklicati in še več drugih reči. Mož je djal, da gre tje notri v špansko deželo k pobožnim mnihom, pokoro delat na stare dni; ker tedaj bukev več ne potrebuje, jih je prinesel ravno očetu tri dni deleč, ker previdil je iz bukev, da jih bodo oni ali vsaj njih nasledniki močno potrebovali. Tirjal je mož za bukve trideset cekinov, oče so mu pa zanje dali ravno devetnajst cekinov, dve petici in pet grošev. Oče bukev niso znali brati, in komur so jih pokazali, jih tudi ali brati ni mogel, ali jih pa razumel ni. Veliko jih pa tudi niso ljudém kazali, kakor jim je mož povedal, da moči ne zgubijo. Zapirala sva jih jaz in rajniki; le pred malo leti, ko smo na sveti večer v risu stali, nam jih je nekdo bral, pa hudič nam ni dvignil zaklada in bukve niso nič koristile; eni terdijo, zato ne, ker mož ni prav bral, eni pa terdijo, da so srenjski mali zvon zaslišali, ravno ko se je imel hudič prikazati. Takrat se nam je kaj čudno godilo. Štirnajst nas je stalo v risu, dolgo smo čakali in se tresli od mraza in strahú, nar bolj se je pa tresel čevljar Peter, ki je, kakor pravijo, iz risa molil zadnji del telesa. Kamor pa midva greva, tam ne bova slišala ne zvona ne petelina; vi pa, vem, da znate brati, ker že večkrat sem vas vidil prebirati take čerke“.

„Škoda“, odgovorim na to, „da so bukve skoraj prestare, ker z leti moč zgubijo, ravno kakor kafra svoj duh. Hotel sem ravno pred izvediti, kaj una planšarica dela, pa bukve ničesar niso mogle razodeti.“

„Ravno to je naju križ“, mi Čuk odgovori, ko je nekaj časa premišljeval praskaje se za ušesom, „to je najina nesreča, da una

babuza čaravnica močnejše bukve ima, in bo nama kljubovala celi dan. Ako se ne postiva, naju utegne celo uréči, ali nama še kaj hujega narediti. Lahinje so hūdobne“.

Še nekaj besedí je govoril, nekoliko je zdihoval, nekoliko pa klel, in opertavši se z mojo torbico in svojo mavho je zopet verlo koračil na sterma goro. Jaz sem pa utegnil premišljevati, zakaj se postiva, in zakaj me je nekaj dni tako prijazno vabil na goro, kjer ni muh ne starih bab.

Posvaril sem ga rekoč: „Andrej, po cerkveni in cesarski postavi je prepovedano s takimi bukvami v caker hoditi“. Pa moža to ni kar nič ganilo. „Tajil bom“, je djal, „in nič mi gospódje ne morejo; vi ste se pa gotovo toliko pravice naučili, da jo bote znali zaviti; pa saj sva sama. Bog pa, mislim, ne sodi Bohinjcov, ki morajo toliko terpeti in delati, tako ostro, kakor druge ljudi, ki lože za nebesa skerbé“.

Molčal sem na to, in po robatem kamnju ceklaje, sem premišljeval, kakó bi lepo na zemlji bilo, ako bi norcov ne imeli. In res, vsi bi bili pošteni in ljubeznjivi; kakor v rajú bi živeli, in Bog sam bi stopil z nebes, in med nami bi prebival, veselé se svojih otrók. Ne imeli bi vojská in vojakov, ne postav in mogočnih kraljev; kralj in podložen ob enem bi bil vsakdo sam. Pa kak pomor bi bil, ako bi zdaj ob hipu vsi nespametni zginili iz življenja, kako bi se zemlja izpraznila! Zapuščene bi stale palače velikašev, in trava bi rasla na terjih velicih mest. Popotnik pa, ki bi romal po Slovenii, bi tu in tam našel možaka, ki je ostal, pa še ta bi ne bil vesel, ampak objokoval bi zgubo toliko sorodnikov, znancov in prijatlov. Ne imeli bi več raznih željá, ne imeli bi pesnikov, gledišča in plesišča bi ne poznali, in ako bi jaz s silo smerti ušel, bi verlemu Čuku še smertnega napisa ne smel napisati. Da — dober je ta svèt, in ravno norci ga vedno lepšajo, in pametnim življenje zljajšujejo. Hvale norcov navzet, sem jel Čuka bolj premišljevati, in vedno bolj mičen se mi je zdel. Prepričal sem se, da čezinj veliko več premorejo čeznatorne nezapopadljive reči, kakor grabljivi dokazi zdrave pameti, in da se bom moral celi dan postiti, ako torbe od njega ne odcopram, in se ne ravnám po pregovoru imenitnega moža, ki naj mi ne zaméri, da sem pozabil njegovo ime. Pregovor pa pravi: mundus vult decipi, po slovenski rečeno: sila kola lomi.

Dati mi je moral decipiendus Čuk černe bukve, spledel je iz smrečeve veje debel, gost roč. Dokazal sem mu, da bi bilo dobro precej na mestu v zemljo gledati, zato se pa mora on na tla vleči, zamížati in mižé nos in oči k tlam moleti skozi smrekov roč, in ne sme premakniti se ali pogledati, preden ne berem drugič iz bukev. Ako so bukve kaj vredne, bo Čuk tri milje deleč v zemljo vidil, kakor sem mu obljubil. Čuk se vleže, jaz preberem nekaj verstie in med tem ko je njegov obraz tičal v smrečju, sem se torbe polastil, in

usta so se po dolgi poti razveselile kruha in klobase, kakor tudi požirka višnjevca. Z višnjevcom pa nisem imel sreče, zaletel se mi je prvi požirek, in moral sem zakašljati, kar je Čuku velik strah napravilo; stresel se je kakor šiba na vodi. Ko sem se odteščal, sem preberal zopet nekaj verstic iz bukev, in Čuk se je oddahnil od strahu in dolgega čakanja. Kar zažene mlad kozar, ki ga popred nisva zapazila, glasen smeh na vse veselje. Čuk mu zažene krepetec pod noge, fant poskoči in steče, pa dolgo še sva čula njegov smeh in prav debelo zabavljanje, katero je pa samo Čuka zadevalo. Jezen, da ga je ferkolin zalezal, in žalosten, da ni zlatice vidil, sede Čuk na robat kamen in jame razkladati zemeljski drob, kakor ga je mižé vidil. Natanjko ni vidil nobene reči. Zdela se mu je zemlja nekako črna; pa pred oči so mu prišle tudi druge boje, kakor višnjeva, zelena, rudeča, pa zginile so kmalu; včasih mu je pred očmi kar vse mergolelo, in vidil je palčke, hudičke in druge gorske pošasti; zlatice in srebernice pa nikjer ni razložil, akoravno se mu je zdelo, da precej globoko vidi.

Te prikazni sem Čuku takole razložil: Grozno globoko si vidil celo v tiste brezna, v katerih je zemlja razbeljena in raztopljena, kjer rude in kamnja med sabo plavajo in se penijo, kakor valovi na jezeru. Tiste mnogobojne pene pa, ki si jih vidil, so, pred ko ne, le malovredne rude, ker dobre na dnu plavajo raztopljene, kamor nisi več vidil. Kvišku silijo le lahke prazne pene brez vrednosti, perst in žindra, smeti, ki niso vredne, da bi nanje plunil; te se širijo in leskečejo v mnogih bojah, drago, težko zlato je pa globoko pod njimi; enaka je tudi verh zemlje. Malopridni bahači in prepirljivci se šopirijo po vsem svetu; težak, veljaven mož, pa doma sedi za pečjo, pa ima čast med ljudmi in stare tolarje pod ključavnico. V terdi skali pa tudi nisi zlate žile zapazil, ker zemlja je od zunaj in znotraj vsa po enem kopitu ustvarjena. Verh zemlje ima tisti Abrahamov zarod, ki se šteje nar starejšega, skoraj vse zlato v rokah, ravno tako se tudi pod zemljo zlato večidel nahaja le v starih gorah, v starejših kakor so naši robovi. Kakor se je verh zemlje malo zlata v Bohinj zaneslo, tako tudi ne gre misliti, da bi se zlata žila bila tako zapozabila, da bi šinila ravno v naše skale“.

Poterdivši resnico te razlage, me upraša Čuk, kaj je pomenil tisti kašelj, ki ga je od strahu skoraj ob vid djal. Razodel sem mu, da mi je hudi duh nagajal, ki v taki priložnosti rad burke uganja, posebno če človek ni vaje.

Zdaj sem lože hodil, pa dolgo časa še sva stopala čez robato kamnje, trohljene bruna in nagajive suhe veje v žalostni dolinici. Ne bom vam kraja popisoval, ker zvedli ste že iz Tušekovega potopisa, kako je pust in dolgočasen, ne potopis, ampak svet pri Triglavu. Malo pred poldnem prideva v tisti kraj, ki mi ga je Čuk že davno popisal. Omikan človek bi ga imenoval romantičnega, veličastnega, gor-

janci pa pravijo vsi prek, da je gerd, nemaren. Bila je prostorna globel. Od treh strani so jo mejile visoke, skoraj spodrezane skale; od spredaj se je v dno prišlo po stermini, čez debelo razmetano skalovje in zlomljene mecesnove debela, ktere so plazovi pridervili. V dnu se čuje votlo šumenje vetrov, ki se na verhu še ne čutijo ne; v črni rupi leži umazan sneg, ki stotine let ni vidil rumenega solnca. Merzlo in grozno je v ti jami, in menim, da bi bilo celo medveda strah, tu postelje postiljati. Ni bilo rastljine, razun črnega mahú, ni bilo golazni v jami, le nekega keberčka je morebiti veter sem zanesel, kakor naji auri sacra fames in sancta simplicitas. „Ravno v ti jami“, spregovori moj zapeljivec, „so vidili rajnki oče pred osemdesetimi leti hudobnega Laha, ki je hodil po zlatico; na unem le skočku so koze pasli. Dolgo je bil Lah v jami in težko breme je iž nje prinesel; kaj je v jami delal, niso vidili, ker si niso upali bliže stopiti, zakaj Lahi so hudobni ljudje, in precej ga zabodejo, kdor jim ni po volji. Meni samemu so oče dogodbo povedali in kraj pokazali“. Pokazal mi je Čuk za snegom široko tamno poč, po kateri se k zlatici pride. „Za počjo“, je djal, „se odpre globok brezen; čezinj je razpeta ozka, na videz trohljena berv iz jekla, ki se močno maje; nad bervjó visi svetilnica, ki večno gorí z zelenim plamenom. V breznu na vodi je pa velika kača, ki z repom maha po vodi, da celo na berv škropí, kedar človek čeznjo gre. Berv pelje do stene iz čistega zlata, in nasteržeš si ga kolikor moreš. Pa ves čas moraš na ozki bervi stati, in če te omotica omaga, v brezno padeš zmaju v žrelo. Oče so djali, da je tako pisano v starih bukvah, ki so jih imeli pri Motovilcu na Savici; pa bukve so pogorele pred kakimi sto leti z Motovilcom vred“.

Tako je Čuk dopovedoval, jaz pa nisem smel dvomiti nad sporočilom rajnkega Čuka, tudi ne pristaviti, da je uni Lah morebiti v jamo šel le snežnice pit, ako sem hotel, da me Čuk ni imenoval sleparja, sovražnika, ki so me Lahi podkupili, posebno pa planšarica. Precej se je Čuk vlegel na kamnje, da bi zvedel, ali so tukaj Lahi še kaj zlatá popustili. Vtaknil je glavo v smrečev roč, in mižé je uperl oči v kertovo deželo. Kot okamnjen je bil, in ako bi jaz bil poskusil, ali kaj čuti paličnega okladka, vem, da bi bil mož strahú umerl. Pa poskusiti nisem mogel, ker nobene palice, ki so okoli mene ležale, nisem mogel dvigniti. Pa kaj bi se norčeval s slepoto in terpljenjem svojega bližnjega! Nisem ga mogel skoraj gledati, in kmalo mu odberem ustajenje! Vès prepaden in žalosten me Čuk milo pogleda. Kaj tu ni zlata? ga uprašam. Čuk ne zine, ampak žalostno odkima. Tedaj bom sam v tla pogledal. In jaz pomolim obraz skozi roč, blebetaje nekaj Homerovih verstic, ktere so mi v gimnazii v glavo utepli. Čez malo trenutkov ustanem in, kolikor morem, žalostnega obraza razodenem važno preiskavo takole:

„Tukaj spodaj je veliko praznega sveta, mnogo breznov globokih in širokih, celo jezera so notri, in vode se med njimi pretekajo čez slape in v ozkih koritih. Zlata in srebra nisem vidil, in ni ga tri milje v okolici, samo železo se sledi, akoravno ne mnogo. Tisto brezno se je zasulo; velika kača je iz gore izletela in se po svetu klati. Tista berva, akoravno je bila jeklena, se je zlomila od same starosti, saj prestarih reči ne obvaruje pogina vse železo in jeklo. Zlate stene ni več, utegnili so jo Lahi vso izgledati, ali pa je nikdar bilo ni. Da so pa rajnki Čuk Laha vidili tu notri hoditi, jim je morebiti hudoben čarobnik naredil, saj še zdaj čez osemdeset let hudoba toliko reči na videz spremeni, da jih močno drugači vidimo, kakor pa so v resnici.

Čuk je molčal in molčé glavo pobešal; čez dolgo so se čule žalostne besede: „Tedaj ni zlata tri milje v okolici. Čemu so mi bukve, čemu sem toliko upal, čemu sem se ustil; da bom nar bogatejši v Bohinju, da se bom v kočii v Rim peljal. Tedaj bom ostal berač brez dnarjev, brez časti? Kar pomnimo, smo pri hiši bili vsi terdni; na preterge smo delali, pa nikdar nismo kruha pekli čez trikrat na leto. Kdo je bolj zlata potreben, kdo bi ga bolje obračal, kakor jaz; in vendar ni ga tri milje v okolici. Prekletó zlato!“ In preklinjal je Čuk z hudo besedo zlato in srebro, bogastvo in bogatine; od pečin se je razlegalo prekletje, kakor krohot narave, jaz sem pa reveža miloval in mu privoševal vsaj štiri peke na leto.

Na preklinjanje se je Čuk odteščal, jaz sem pa odteščevanje bolj temeljito doveršil in snežnico pokušal; okus mi je pa zljajševalo veselje, da sem Čuka prepričal, da v Triglavu ni zlatá, in upanje, da bo mož poprijel se poštenega dela in zaslužka, in ne bo več toliko tednov zgubljal z iskanjem zlate rude. Čudni mož, ki se ga ne primejo dokazi zdrave pameti, je zdaj prepričan; ali žalosten in brez slasti zveči svoj ovsenjak in terdi sir, in od časa do časa zakolne, da je prazno tlako opravljal skoraj deset let.

Ko prideva iz globeli, je veršal merzel veter okoli naji v ruševju in glasno je bučal v razplačenih škerbinah belih goličav. Sivi nakopičeni oblaki so se dervili proti nama, plazili so se med verhovi in tiščal jih je vihar proti dolini. Kmaló so se verhovi zakrili v bele kope, ki se vedno bolj kopičijo in černijo, od časa do časa se je pa že zapazila v njih medla rudečica, kakor svit oddaljene bliskavice, in čudno neprijetno veršenje v oblaku naji je svarilo, kakor hitro mogoče peče odnašati. Čuk se plaho ozira na nebó, in napové mi nevihto, preden bo pol ure.

(Dalje prihodnjič.)